

Н. Д. Гальченко
студ. II курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викл. Є. М. Корнеєва

РЕКВІЗИЦІЯ ЯК СПОСІБ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки принцип неприпустимості позбавлення права власності, як загальна засада українського цивільного законодавства, відповідає міжнародному законодавству. Так, ст. 1 Протоколу №4 до Європейської Конвенції про захист прав та основних свобод людини визначає, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном [1, ст. 1]. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, які передбачені законом або ж загальними принципами міжнародного права. Ст. 41 Конституції України проголошує «кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності» [2, ст. 41]. Також непорушність права власності у ст. 321 закріплює Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [3, ст. 321]. Але водночас, законодавство України закріплює можливість відступу від принципу непорушності права власності. Так, ЦК України містить главу 25, яка регулює підстави та способи припинення права власності.

Цивільне законодавство не містить легального визначення поняття «припинення права власності». Натомість, словник законодавчих термінів, зазначає, що «припинення права власності» – це відділення від суб'єкта правомочностей володіння, користування та розпорядження майном, а також можливості панування над ним та несення ризику його випадкової втрати, або ж загибелі [4, с. 336]. На основі вказаного ч. 1 ст. 346 ЦК України закріплює наступні підстави припинення права власності: 1) відчуження власником свого майна; 2) відмова власника від права власності; 3) припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; 4) знищення майна та інше. Приведені вище підстави не є вичерпними, тому що у ч. 2 ст. 346 ЦК України зазначається, що право власності може бути припинене в інших випадках, встановлених законом.

У зв'язку з цим, всі наведені підстави можна розділити на 3 групи: 1) добровільне припинення права власності; 2) втрата права власності за об'єктивних причин; 3) примусове вилучення у власника його майна. На нашу думку, реквізицію слід віднести до підстав припинення права власності поза волею власника.

Чинний ЦК України не закріплює визначення терміну «реквізиція», але в словнику цивільного права зазначається, що реквізиція – це примусове

відчуження майна у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізотії, в умовах воєнного або надзвичайного стану та за інших надзвичайних обставин [5, с. 291]. Надзвичайний стан вводиться в Україні або окремих її місцевостях Президентом України (п. 21 ч.1 ст.106 Конституції України) за наявності таких умов, які містить ст. 4 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» [6, ст. 4].

Тому, до основних ознак реквізиції слід віднести: 1) зумовленість надзвичайними обставинами; 2) суспільну необхідність відвернення чи усунення негативних наслідків; 3) відшкодування власнику збитків; 4) законність.

Ст. 353 ЦК України закріплює загальні підстави і порядок реквізиції майна, але більш детально механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану регулює Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [7].

Реквізиція завжди передбачає примусовий викуп майна у власника. Порядок розгляду заяв та здійснення відповідних виплат для повної компенсації за майно, яке було примусово відчужене в умовах правового режиму чи надзвичайного стану регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 р. «Про деякі питання здійснення компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [8].

Оцінка, за якою попередньому власникові була відшкодована вартість реквізованого майна, може бути оскаржена до суду. У разі реквізиції майна його попередній власник може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо здійснити. За загальним правилом реквізоване майно переходить у власність держави або знищується [9, с. 500].

Якщо після припинення надзвичайної обставини реквізоване майно зберіглося, особа, якій воно належало, має вимагати його повернення, якщо це можливо. У разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно.

Можна зробити висновок, що головною метою примусового позбавлення власника права власності є саме припинення його права власності на цю річ, а не залучення державою або територіальною громадою у свою власність. Примусове припинення права власності є результатом правозастосовної діяльності уповноважених державних органів або органів місцевого самоврядування, реалізації владних повноважень щодо суб'єкта права власності.

Список використаної літератури

1. Європейська конвенція про захист прав та основних свобод людини : Міжнародний документ від 04.02.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 27.03.2019).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.03.2019).
3. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 27.03.2019).
4. Інформаційний простір України : словник-довідник законодавчих термінів : довідкове-навчальне видання / автор-укладач Я. О. Чепуренко; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ : Освіта України, 2008. 544 с.
5. Словник цивільного права. 2-е вид., перероб. і допов. / О. О. Грін. Ужгород : ПП Данило С. І., 2009. 436 с.
6. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14> (дата звернення: 27.03.2019).
7. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 р. № 4765. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17> (дата звернення: 27.03.2019).
8. Про деякі питання здійснення компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 р. № 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-%D0%BF> (дата звернення: 27.03.2019).
9. Цивільне право : підручник у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, Т. І. Богова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. Т.1. 656 с.